

Elżbieta Mirga-Wójtowicz

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Ośrodek Badań nad Migracjami OBM

Zwiększona subwencja oświatowa w kontekście pracy asystentów edukacji romskiej

Od kilkunastu lat funkcja/institucja asystentów edukacji romskiej czy mediatorów romskich (określenie: „mediatorzy” funkcjonuje zamiennie z „asystenci” – w Polsce zdecydowano się na użycie określenia „asystenci” z uwagi na chęć uniknięcia specyficznych konotacji określenia „mediatorzy”) pojawiła się w Europie w latach 80’tych XX w. (Hiszpania) jako jedno z narzędzi integracji Romów. Funkcja ta od lat 90’tych była stopniowo wdrażana w innych krajach (Finlandia, Czechy, Słowacja, Węgry), by z początkiem lat 2000 pojawić się w Polsce i pozostałych krajach europejskich.

Próba zaimplementowania systemu asystentów/mediatorów w Polsce zakończyła się częściowym sukcesem – w odniesieniu wyłącznie do asystentów edukacji romskiej. Mediatorzy zdrowotni – z uwagi na kulturowy zakaz wykonywania zawodów „okołomedycznych” w społeczności romskiej – to osoby spoza środowiska romskiego, częściowo zatrudniane w ramach rządowych Programów czy - w latach 2007-2013 - w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Doświadczenia płynące z pracy asystentów/mediatorów sprawiają, że ich oddziaływanie jest znacznie szersze dla procesu (potencjalnej i postulowanej) integracji społecznej. I tak obecnie w Europie funkcjonują: **asystenci/mediatorzy edukacyjni** (school assistants/mediators), **mediatorzy zdrowotni** (health mediators), mediatorzy zawodowi (employment mediators/assistants), **mediatorzy środowiskowi** (community mediators) i **mediatorzy międzykulturowi** (intercultural mediators). Ostatnia kategoria: asystentów międzykulturowych różni się zasadniczo od poprzednich - skierowana jest do migrantów, w tym romskich (w związku z migracją w wyniku wojny w ex-Jugosławii, z poszerzeniem Unii Europejskiej o Bułgarię i Rumunię w 2007 roku, a także w związku z „kryzysem migracyjnym” w 2015 roku) i świadczona jest z reguły przez osoby niewywodzące się ze środowiska romskiego (np. w Belgii i w Niemczech). Istotą funkcjonowania instytucji asystenta romskiego jest jego pochodzenie z lokalnego środowiska romskiego, znajomość języka danej grupy i jej problemów oraz współdziałanie z instytucjami publicznymi w celu: zdiagnozowania potrzeb Romów, ułatwienia korzystania z dostępnych usług publicznych

(edukacja, ochrona zdrowia itd.), konsultowania projektowanych przez władze publiczne działań tak, aby były one skuteczne w odniesieniu do lokalnej społeczności romskiej na jej „drodze do integracji”.

Mimo wieloletnich działań w Europie „integracja” Romów w ujęciu instytucjonalnym¹ wydaje się być wciąż niewystarczająca, niemniej można stwierdzić, że asystenci i mediatorzy są jednym z najbardziej skutecznych „narzędzi”, przy tym (relatywnie) najtańszym, więc w wielu krajach mediatorzy romscy od lat są obecni - głównie w krajach, które uznają Romów za mniejszość narodową/etniczną i prowadzą działania ukierunkowane na tę grupę. W krajach, gdzie mniejszości narodowe nie istnieją w sensie prawnym (np. Francja, Holandia, Szwajcaria), mimo licznej grupy Romów, mediatorzy zatrudniani są okazjonalnie i w niewielkiej liczbie, głównie przez NGOsy.

Polski system asystentów edukacji romskiej należy do najbardziej udanych w Europie. Jednym z warunków sukcesu było zrezygnowanie z wymogu posiadania przez asystenta wykształcenia wyższego niż podstawowe, co umożliwiło zatrudnienie i zaktywizowanie osób bez wykształcenia, za to rozumiejących potrzebę poprawy stanu edukacji wśród Romów. W kilkunastu przypadkach wśród asystentów z czasem odnotowano podnoszenie poziomu edukacji i kompetencji, aż do ukończenia studiów włącznie. **Asystenci edukacji romskiej pracują od 2001 r., ich liczba systematycznie rosła - od 20 osób zatrudnionych w Małopolsce w 2001 r. do ok. 90 osób obecnie pracujących w całym kraju.** Od 2004 r. zawód ten znajduje się na oficjalnej liście zawodów w Polsce, a asystenci pracują we wszystkich większych społecznościach romskich. **Funkcję tę pełnią w większości ok. 70 %, kobiety, a zdecydowana większość pracujących ok. 67% zatrudniona jest na podstawie stałej umowy o pracę.** Tu dochodzimy do bardzo ważnych spraw - mianowicie finansowania pracy asystentów. Na początku finansowanie zatrudnienia asystentów romskich było zapewnione w ramach środków z *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-03*², a następnie stało się jednym z zadań edukacyjnych ogólnopolskiego rządowego: *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce na lata 2004-2013*³. Z Programu stopniowo przeniesiono finansowanie pracy asystentów do stabilnego mechanizmu w ramach **zwiększonej subwencji oświatowej**, w oparciu o system wag dla uczniów mniejszości narodowych/etnicznych. Oznacza to, że **pracodawcami asystentów stały się samorządy lokalne i**

¹ „Integracja” jest nieprecyzyjnym i wieloznacznym pojęciem, a w kontekście polityki wobec Romów pojęciem problematycznym, bo w ramach strategii i programów integracyjnych krajowe polityki oddziałują na obywateli polskich, od wieków mieszkających w Polsce. Polityki na rzecz Romów w swoich celach mają integracje, jednak do tej pory termin integracji stosowany był głównie dla działań związanych z imigrantami, obywatelami innych państw przybywającymi do poszczególnych krajów.

²<http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/program-na-rzecz-spole/pilotazowy-program-rza/6721.Tresc-pilotazowego-programu-rzadowego-na-rzecz-spolecznosci-romskiej-w-wojewodzt.html>

³ <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/program-na-rzecz-spole/program-na-rzecz-spole>

dyrektorzy placówek edukacyjnych, a asystenci stali się pracownikami oświaty finansowanymi z budżetu państwa. Środki ze zwiększonej subwencji oświatowej stały się podstawą i możliwością zatrudnienia asystentów edukacji romskich. Ten proces stabilizowania i gruntowania systemu i etosu pracy asystentów nie odbywa się jednak bez problemów. **Zwiększona subwencja oświatowa pozyskiwana jest przez Wydziały Edukacji Miast i Gmin poprzez elektroniczny System Informacji Oświatowej** na podstawie bieżących informacji dotyczących liczby dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych ich bieżących potrzeb. Zadania jakie mogą być w ramach subwencji realizowane mogą mieć różny charakter i zakres a ogólne ramy określone są w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności postępującej się językiem regionalnym*⁴. Kluczowe jest posiadanie rzetelnych i aktualnych informacji przez samorządy, bo za każdym dzieckiem „idą” konkretne kwoty pieniężne a tym samym możliwości. Znane są przypadki samorządów które z różnych względów nie aktualizują danych dotyczących liczby dzieci romskich, co powoduje, że brak jest zatrudnienia asystentów i możliwości edukacyjne dzieci romskich są znacznie ograniczone. A jest o co się starać. Dla przykładu w 2020 roku finansowy standard A (kwota bazowa udzielana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki na każdego ucznia) wyniosła ok. 5.986 zł. W przypadku dziecka należącego do mniejszości narodowych i etnicznych, w tym dziecka romskiego, kwotę to pomnażamy odpowiednio w wadze: P-24 o 200%, P-25 o 100%, P-26 o 100%⁵. W kontekście warunków finansowania oświaty mówimy tu o niebagatelnych kwotach, które mądrze wykorzystane przysłużą się przede wszystkim dziecku, ale też środowisku szkolnym.

Twierdzą, że dzisiaj asystenci to ludzie - instytucje, dobra i sprawdzona praktyka funkcjonowania bardzo ważnej grupy pracowników oświatowych. Od 2013 roku asystenci edukacji romskiej są również podmiotem uprawnionym do wsparcia w procesie orzekania o sprawności intelektualnej ucznia w Poradniach Psychologiczno-Pedagogicznych, co jest nie tylko ewenementem w Europie, ale przede

⁴ Paragraf § 12. 1. Przedszkola i szkoły publiczne podejmują, w razie potrzeby, dodatkowe działania mające na celu podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości etnicznej dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego oraz wspomagające ich edukację, w szczególności przez prowadzenie zajęć wyrównawczych.

2. W przedszkolu i szkole publicznej można zatrudnić, w charakterze pomocy nauczyciela, asystenta edukacji romskiej. Asystent edukacji romskiej udziela dzieciom i młodzieży pochodzenia romskiego pomocy w kontaktach ze środowiskiem przedszkolnym lub szkolnym, a także współdziała z ich rodzicami oraz z przedszkolem lub szkołą). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001627>

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 grudnia 2019 r. w sprawie sposobu podziału części światowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2020: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190002446/O/D20192446.pdf>

wszystkim istotnym czynnikiem mogącym zmniejszyć procent uczniów umieszczanych w systemie szkolnictwa specjalnego. Jednocześnie ich liczba w szkołach jest za mała, są obciążeni wieloma obowiązkami nie wynikającymi z ich umownego zakresu czynności (to często lokalni liderzy społeczności i „ludzie od wszystkiego”), zarabiają mniej niż powinni i mogą. Ich niedostateczna liczba nie wynika z braku możliwości finansowania ich pracy, jeśli pojawiają się dzieci romskie z potrzebami, wzrasta kwota zwiększonej subwencji oświatowej w ramach której można zatrudnić asystenta romskiego. Sprawny system komunikacji pomiędzy szkołą, asystentami i Wydziałami Edukacji miast i gmin przy monitorowaniu liczby dzieci i ich potrzeb jest konieczny. Trzeba to wiedzieć i działać, bo prawo i przepisy są, tylko brakuje ich konsekwentnego wykorzystywania dla dobra nas wszystkich.

Bibliografia:

Strony internetowe:

<http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/program-na-rzecz-spole/pilotazowy-program-rza/6721,Tresc-pilotazowego-programu-rzadowego-na-rzecz-spolnosci-romskiej-w-wojewodzt.html>

<http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/program-na-rzecz-spole/program-na-rzecz-spole>

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001627>

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190002446/O/D20192446.pdf>